

ОСОБЛИВОСТІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВНЗ

Сформувані стійку мотивацію на підтримку, збереження, зміцнення фізичного і духовного здоров'я як природного дарунка – одне з найважливіших завдань фізичного виховання у ВНЗ. Свідоме повідомлення теоретичних знань у ході практичних занять, що розкривають ефект конкретних фізичних вправ на підвищення функціональних можливостей організму дає змогу активізувати розумову діяльність, з одного боку, і задіяти моторну функцію – з іншого. Іншими словами, два напрями педагогічного процесу координують інтелектуальні та фізичні можливості студентів у процесі рухливої діяльності. Ця концепція включає методику тренувального впливу з урахуванням індивідуальної підготовленості, що дає змогу виконувати навантаження в суб'єктивному відчутті комфортності.

Педагогічний процес у вищій школі реалізується в межах різноманітної, але цілісної системи організаційних форм і методів навчання. Кожна з організаційних форм навчання вирішує свої специфічні завдання формування фахівців, спирається на використання специфічних методів організації педагогічної праці викладачів і навчальної роботи тих, кого навчають, способів передачі та засвоєння знань, у тому числі із фізичного виховання.

Мета статті – на основі аналізу літературних джерел розкрити особливості самостійної роботи з фізичного виховання в системі ВНЗ.

Роль самостійної роботи з фізичного виховання у формуванні сучасного висококваліфікованого фахівця винятково велика. Адже саме в процесі індивідуальних занять виховуються і розвиваються найважливіші якості, здобуваються знання і навички: здатність до творчого вивчення нових питань науки, критичність розуму, уміння орієнтуватися в стрімкому потоці наукової інформації. Л. Толстой правильно зауважував, що знання тільки тоді знання, коли воно здобує шляхом самостійної роботи власної думки.

Навчити учнівську молодь самостійно опановувати знання було і є однією з центральних проблем у дидактиці за всіх часів, як вважає П. Семенова. Її актуальність особливо гостро відчувається в наші дні, коли випускникам навчальних закладів доведеться працювати в умовах конкуренції, коли у фахівцях цінується високий рівень професіоналізму, активність, ініціатива, творчий підхід до справи, уміння самостійно і нестандартно мислити.

У сучасній дидактиці самостійна робота студентів розглядається, з одного боку, як вид навчальної праці, що здійснюється без втручання, але під керівництвом викладача, а з іншого, – як засіб залучення студентів до самостійної пізнавальної діяльності, засіб формування в них методів її організації.

Організація самостійної роботи студентів, на думку О. Мирошниченко і М. Багряна, допомагає перевести суто формальне засвоєння знань в активно працюючу методологію мислення.

Умови навчання у ВНЗ вимагають від студентів уміння самостійної організації навчальної діяльності, уміння вчитися. Свідоме й активне включення студентів у самостійну навчальну працю передбачає як найважливішу умову формування в них прийомів самостійної навчальної діяльності, виховання культури розумової праці, розвиток навичок самовиховання і самопідготовки.

І. Туревський підкреслює, що вплив самостійної роботи на процес професійного становлення студентів визначається багатофункціональністю цієї складової освіти й зумовлює стратегію педагогічного процесу, що передбачає індивідуалізацію процесу освіти, розвиток творчого потенціалу особистості, психологічне і методичне забезпечення нової педагогічної парадигми і забезпечення сходження до професійної компетенції і майстерності, співпрацю тих, кого навчають, і тих, хто навчає.

Самостійна робота відображає специфіку всього процесу, оскільки оволодіння спеціальністю вимагає не тільки повноцінного засвоєння програмного матеріалу, а й виходу за його межі. Для цього студент має опанувати способи самостійного здобуття знань, оскільки без самостійної праці не знайти істини в жодному серйозному питанні. Навчання у ВНЗ без постійної і систематичної роботи студентів утрачає свій зміст. Необхідність самостійної праці визначається тим, підкреслюють Є. Герасимов і А. Семенов, що самостійно здобуті знання є більш оперативними, вони стають особистою власністю, а також мотивом поведінки, розвивають цінні інтелектуальні риси, увагу, спостережливість, критичність, уміння оцінювати.

Про те, що якість підготовки фахівця визначається багато в чому правильною організацією самостійної роботи студентів у навчальний і позаурочний час, говорить А. Семенов: “Формування навичок самостійної роботи набуває особливо важливого значення у вищій школі, тому що в процесі самостійної роботи висувуються завдання не стільки максимальної подачі і засвоєння інформації, скільки розвитку уміння творчо мислити, самостійно здобувати знання, уміти прикласти їх на практиці з найбільшим ефектом”.

І. Павлов вважає, що в самостійній роботі центральне місце займає формування логічного і критичного мислення, вироблення здатності вносити власні думки для найбільш раціонального вирішення завдань, що виникають. Вивчаючи процес розвитку творчих здібностей у самостійній роботі, він зазначає, що дослідники поділяють його на три етапи: 1) початковий етап, упродовж якого закладаються міцні основи для самостійної роботи; 2) проміжний етап, у процесі якого виробляються уміння застосовувати теоретичні знання на практиці; 3) заключний етап, що дає змогу розвивати здібності, використовувати накопичені знання для творчого вирішення завдань.

Багато дослідників звертають особливу увагу на умови, за яких самостійна робота студентів буде проходити більш ефективно. Так М. Кожанова зазначає, що самостійна робота тільки тоді принесе відчутний резуль-

тат, якщо буде здійснюватися систематично і безупинно впродовж усього періоду навчання студента у ВНЗ. Тому в робочій програмі з викладання дисципліни передбачене самостійне виконання студентами завдань після кожного заняття. Про необхідність наявності системи в самостійній роботі студентів говорить і І. Сидоров: “Самостійна робота студентів, будучи органічною частиною навчального процесу, має відрізнятися системністю”. Такої думки дотримуються Є. Герасимов і А. Семенов. На їхню думку, ефект від самостійної роботи студентів можна одержати тільки тоді, коли вона організовується і реалізується в навчально-виховному процесі як цілісна система, що пронизує всі етапи навчання студентів у ВНЗ.

Важливим елементом самостійності, як зазначає Л. Яковенко, є вміння організувати самоконтроль. Самоконтроль у процесі навчання – це свідомо самоперевірка ходу і результатів власної діяльності студентів, спрямована на запобігання і виправлення помилок. Навчити самоконтролю допомагає усне інструктування студентів перед проведенням практичних завдань.

О. Васильєва підкреслює, що тільки цілеспрямована система різноманітних прийомів і способів систематичного і суворого контролю з боку викладача над виконанням домашніх завдань сприяє ефективній організації самостійної роботи студентів.

Ми розуміємо, що тільки в сукупності з навчанням студентів методиці оволодіння знаннями, вміннями, навичками використання різноманітних форм контролю за ходом і результатами цієї роботи, регулярною індивідуальною допомогою студентам вони створюють необхідні передумови для їх активної самостійної навчальної роботи та її ефективного стимулювання.

Спілкування, стосунки між викладачем і учнями відіграють також не останню роль в організації самостійної роботи студентів. Є. Герасимов і А. Семенов зазначають, що самостійна робота студентів під керівництвом викладача проходить у формі ділового взаємного спілкування: студент одержує вказівки, рекомендації викладача, а викладач виконує функцію управління через облік, контроль і корекцію помилкових дій.

І. Павлов зазначає, що важливим критерієм позитивного впливу особистості викладача на учнів виступає вміння створювати емоційне ставлення до знань, до процесу викладання і засвоєння. “Вчителі в школі, викладачі у ВНЗ, на своїх заняттях організують і інструктують вихованців у плані спонукування їх до самоосвіти, вказують шлях реалізації своїх вимог через зміст навчального матеріалу, методичну досконалість проведення занять, організацію діяльності і контроль за учнями”.

Самостійну роботу він подає як взаємозалежну і спільну діяльність викладача і студента, що включає пряме або непряме педагогічне керівництво і є результатом двох взаємозалежних процесів: учіння і навчання.

Узагальнюючи, можна виділити такі основні фактори, при яких самостійна робота студента буде проходити найбільш ефективно: організація має відзначатися цілісністю; проходити систематично і безупинно при ная-

вності контролю і самоконтролю, а також вольових зусиль, уміння планувати свою пізнавальну діяльність.

Самостійна робота студентів, як правило, завершує завдання всіх інших видів навчальної діяльності. Жодні знання й уміння, що не стали об'єктом власної діяльності, не можуть стати справжнім здобутком людини.

Особливого значення набуває самостійна робота студента з фізичного виховання. Головна особливість системи фізичного виховання у ВНЗ полягає у складності досягнень сумарного тренувального ефекту навантаження. Домогтися ж неперервності навчального процесу навіть упродовж одного календарного року дуже складно. Справа в тому, що в заняттях студентів ВНЗ неминуче виникають тривалі перерви, зумовлені чергуванням у навчальних планах теоретичного навчання з іспитами, практикою, канікулами. Перерви ж у заняттях неминуче призводять до поступового зниження рівня розвитку рухових якостей. За таких умов, як вважають дослідники А. Алексєєв, В. Іванов, А. Орлов, важливим фактором ефективності навчального процесу є вдосконалення структури навчальних занять, а також впровадження в повсякденне життя студентів самостійних занять фізичною культурою. Застосування самостійних і обов'язкових занять фізичною культурою сприяє вирішенню навчальних завдань фізичного виховання, збільшенню обсягу рухової активності студентів майже в два рази, дає змогу значною мірою ліквідувати нерівномірність у розвитку фізичних якостей і значно підвищити рівень їхнього розвитку і працездатність, що сприяє успішному складанню програмних нормативів з фізичного виховання.

Найважливіше місце, як стверджує В. Лук'яненко, мають займати самостійні форми занять фізичними вправами. Орієнтація саме на самостійні форми пов'язана, на його думку, з цілим рядом факторів, що дають змогу з найменшими матеріальними витратами і без значного загострення проблеми кадрового забезпечення найбільш ефективно вирішувати багато важливих завдань фізичного виховання. Але найголовнішим її достоїнством є те, що при правильному підході до реалізації цих форм відкриваються найширші можливості для рішення найважливішої, але в інших формах практично невирішуваної проблеми індивідуалізації занять фізичними вправами. Це стає реальним як завдяки незрівнянно більш значним, ніж у будь-яких інших формах, можливостям для задоволення особистих інтересів і схильностей, так і обліку індивідуальних особливостей і резервів власного організму на основі реалізації концепції "сам собі тренер". Зрозуміло, як зазначає В. Лук'яненко, що її успішна реалізація зовсім неможлива без належного рівня сформованої ціннісно-мотиваційної сфери, без озброєння учнів знаннями й уміннями методично грамотно, з урахуванням своїх індивідуальних кондицій будувати самостійні заняття.

П. Дуркін і М. Лебедева зазначають, що духовна потреба у фізичному самовдосконаленні, збереженні та зміцненні здоров'я виникає на основі високорозвинутого інтересу до занять фізичною культурою і спортом. Ця потреба має зберігатися в людини впродовж усього її життя.

В. Симень розглядає самостійні заняття фізичною культурою і спортом як засіб, що сприяє значному підвищенню фізичної підготовленості студентів. Однією з головних умов, вважає він, є доступність домашньої роботи з фізичної культури і спорту. Так, наприклад, якщо дати загальне завдання всій групі, то для одних студентів воно може бути легким, для інших важким. Перші не тренують себе в легкому для них матеріалі, другі втрачають упевненість у своїх силах. У результаті ні в тих, ні в інших не виробляється відповідальне ставлення до того, що задано додому, до навчальної діяльності в цілому. Тому самостійну роботу додому задають, виходячи з індивідуальних можливостей студентів. Крім того, студент може сам, на свій розсуд обрати завдання певної категорії складності, що допомагає уникнути почуття переваги в сильних студентів і деякої обмеженості в слабких студентів. Завдання різні: читання додаткової літератури, написання реферату, рецензування статей, виконання певного обсягу тренувальних завдань, вивчення досвіду роботи вчителів, тренерів тощо. За часом виконання завдання теж розрізняються, є розраховані й на тривалий час.

Висновки. Самостійна робота студентів є важливим компонентом навчального процесу у вищій школі. Основою для самостійної роботи студентів є відповідний комплекс отриманих знань з фахових дисциплін. Обов'язкова самостійна робота має різноманітні форми, найчастіше це різні домашні завдання. У ВНЗ складаються графіки самостійних робіт на семестр, що є для студента своєрідним стимулом (можливість планувати свій час, знаючи систему контролю). Самостійна робота організовується з позиції індивідуальної підготовленості студентів.

Література

1. Іванов В. Методичний підхід в організації і підвищенні ефективності навчальних занять фізкультурою / В. Іванов // Фізичне виховання в школі. – 2000. – № 3. – С. 18–21.
2. Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры / Л.П. Матвеев. – М. : Физкультура и спорт, 1991. – 181 с.
3. Худолій О.М. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання / О.М. Худолій. – Х. : ОВС, 2007. – 406 с.
4. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б.М. Шиян. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. – Ч. 1. – 380 с.

НИКОЛЕНКО Л.М.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПОЗААУДИТОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СПРЯМОВАНОЇ НА РЕАЛІЗАЦІЮ КОМУНІКАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ

У ХХІ ст. все світове співтовариство робить певні кроки для переходу на нову стратегію свого розвитку. Україна у цьому напрямі значно відстає від інших країн, і прискорити цей процес може формування та функціонування нової системи освіти, яка є рушійною силою для реалізації необхідних суспільних змін.

Хоча у вищих закладах освіти певна увага приділяється формуванню у юнацтва гуманістичного світогляду та етичної культури, дбайливого ставлення до навколишнього середовища, реалізація інших напрямів освіти,